

**"INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA "YOSH" KONSEPTINI IFODALOVCHI
LEKSEMALARNING LINGIVISTIK O'ZIGA XOSLIGI"****Ataxanova Gullola Anvar qizi***Xorazm viloyat Urganch shahar 8-son maktab*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida "yosh" konseptini ifodalovchi leksemalarning lingvistik o'ziga xosligi leksik, grammatik, semantik va ma'daniy xususiyatlari jihatdan ko'rib chiqilib misollar orqali mukammal yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: "Yosh" konsepti, leksema, lingvistika, leksik, grammatik, semantik va kulturalologik xususiyatlar, ...

Аннотация: В данной статье языковая специфика лексем, выражающих понятие «молодежь» в английском и узбекском языках рассматривается с точки зрения лексических, грамматических, семантических и культурологических особенностей и прекрасно поясняется на примерах.

Ключевые слова: концепт «Ёш», лексема, языкознание, лексические, грамматические, семантические и культурологические особенности,...

Abstract: In this article, the linguistic specificity of the lexemes expressing the concept of "youth" in English and Uzbek languages is considered in terms of lexical, grammatical, semantic and cultural features and is perfectly explained through examples.

Key words: "Yosh" concept, lexeme, linguistics, lexical, grammatical, semantic and cultural features, ...

Tilning boyligi va ifoda vositalarining xilma-xilligi tilshunoslikdagi muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biridir. Har bir til o'zining madaniy va tarixiy rivojlanishi natijasida shakllanib, dunyoqarashni aks ettiruvchi o'ziga xos leksik va grammatik tuzilishga ega bo'ladi. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarini taqqoslash orqali "yosh" kontseptining ifodalanishidagi lingvistik o'ziga xosliklarni ochib berishga harakat qilinadi. "Yosh" tushunchasi nafaqat biologik yoshni, balki ijtimoiy holat, tajriba va ruhiy yetuklikni ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun, ushbu kontseptning ikkala tilda qanday ifodalangani va bu ifodalanishdagi farqlarning sabablari batafsil tahlil qilinadi.

Ingliz va o'zbek tillarida "yosh" konseptini ifodalovchi leksemalarning lingvistik o'ziga xosligi

1. Leksikal ifodalanish:

Ingliz tilida "yosh" kontseptini ifodalash uchun age, youth, young kabi bir qancha leksemalardan foydalaniladi. Age leksemasi asosan raqam bilan ifodalangan aniq yoshni (numerical age) bildiradi (masalan, He is 25 years of age.). Youth esa yoshlik davrini yoki yosh odamlarni umumiy ma'noda ifodalaydi (a period of life, young people) (The youth of today are more tech-savvy.). Young leksemasi esa sifat vazifasida ishlatilib, biror narsaning yoshligini ta'kidlaydi (adjective) (a young man, a young tree). Bundan tashqari, teenager, adolescent, infant, toddler kabi so'zlar ham yoshning turli davrlarini aniqroq ifodalash uchun qo'llaniladi.

O'zbek tilida esa "yosh" kontseptini ifodalashda asosan "yosh" leksemi ishlatiladi. Lekin uning ma'nosi kontekstga bog'liq holda o'zgarib turadi. Masalan, "yosh bola", "yosh qiz"

iboralarida "yosh" so'zi yoshlik davrini, yoshligini bildiradi. "Yigirma yoshda", "o'ttiz yosh" kabi iboralarda esa aniq yosh ko'rsatiladi. "Yoshlik", "javonlik" kabi so'zlar ham yoshlik davrini bildiradi, lekin ularning ma'nolari "yosh" so'zidan biroz farq qiladi. "Bolalik", "o'smirlik" kabi so'zlar esa yoshlikning muayyan davrlariga xos xususiyatlarni ta'kidlaydi.

2. Grammatik xususiyatlar:

"Yosh" tushunchasining grammatik xususiyatlari uni ifodalashda ishlatiladigan so'zlarning grammatik toifalarini va ularning gapdagi vazifasini o'rganishni o'z ichiga oladi. Ingliz va o'zbek tillarida "yosh"ni ifodalovchi so'zlarning grammatik xususiyatlari quyidagicha tahlil qilinishi mumkin:

So'z turkumi: Ingliz tilida "yosh"ni ifodalash uchun ishlatiladigan age, youth, young so'zlari turli grammatik toifalarga mansub: age – ot, youth – ot yoki abstrakt ot (yoshlik davri sifatida), young – sifat. O'zbek tilida esa "yosh" so'zi asosan ot, sifat yoki ravish vazifasida kelishi mumkin. Masalan, "yosh bola" (ot), "yosh qiz" (sifat), "u yoshligida..." (ravish).

Fe'l bilan bog'lanish: Ingliz tilida yoshni ko'rsatish uchun to be fe'li bilan bog'langan age so'zidan foydalaniladi (He is 30 years of age.). O'zbek tilida esa yoshni ko'rsatish uchun bo'lish fe'li yoki undan boshqa yordamchi so'zlar qo'llanilishi mumkin (U 30 yoshda, U yoshligida juda faol bo'lgan).

Sifat bilan bog'lanish: Ingliz tilida young sifati boshqa otlarni tavsiflashda ishlatiladi (a young man, young children). O'zbek tilida "yosh" sifati o'xshash vazifani bajaradi (yosh o'quvchi, yosh daraxt). Bundan tashqari, "yosh" so'zining o'zi ham boshqa so'zlar bilan birikib, murakkab sifatlarni hosil qilishi mumkin (yosh-yoshlar, yosh-qari).

Ot bilan bog'lanish: "Yosh" tushunchasi o'zbek tilida mustaqil ot sifatida ham, boshqa otlar bilan birikib murakkab otlarni hosil qilishda ham ishlatilishi mumkin (masalan, "yoshlik", "qarilik"). Ingliz tilida bu vazifani youth va age leksemalari bajaradi.

Ergash gaplar: Yangi tug'ilgan chaqaloq, go'dak, o'spirin, qari kabi yosh guruhlarini o'zbek va ingliz tillarida turlicha ifodalanadi va ularning grammatik vazifalari ham har xil. Masalan, ingliz tilida infant, toddler, teenager kabi so'zlar aniq yosh guruhlariga ishora qilib mustaqil ot vazifasini o'taydi, o'zbek tilida esa go'dak, o'spirin, qari kabi so'zlar shunga o'xshash vazifada ishlatiladi.

Yordamchi so'zlar: O'zbek tilida "yosh" tushunchasini aniqroq ifodalashda "chamasi", "atrofida", "to'la" kabi yordamchi so'zlardan ham foydalaniladi (masalan, "30 yosh atrofida", "to'la 20 yosh"). Ingliz tilida esa about, around kabi so'zlar shunga o'xshash vazifani bajaradi.

"Yosh" tushunchasining grammatik xususiyatlarini tahlil qilish ikki tilda so'zlarning grammatik toifalari, ularning bog'lanish usullari, gapdagi vazifalari va boshqa grammatik jihatlarini taqqoslash orqali amalga oshiriladi. Bu taqqoslash ikki tilning tuzilishi va "yosh" tushunchasiga bo'lgan yondashuvlaridagi farqlarni aniqlashga yordam beradi.

3. Semantik xususiyatlar:

"Yosh" tushunchasining semantik xususiyatlari uning ko'p qirrali ma'nolarini va nozik jihatlarini o'rganishni o'z ichiga oladi. Bu shunchaki biologik yillar emas, balki kengroq ijtimoiy, psixologik va hatto majoziy o'lchamlarni ham o'z ichiga oladi. Semantik xususiyatlarni tahlil qilish quyidagilarni o'rganishni talab qiladi:

To'g'ridan-to'g'ri va majoziy ma'nolar: To'g'ridan-to'g'ri ma'no lug'atda berilgan so'zning aniq ta'rifi bo'lib, masalan, "qari" so'zi ko'p yillar yashagan degan ma'noni anglatadi. Majoziy

ma'no esa yashirin ma'nolarni, his-tuyg'ularni va madaniy assotsiatsiyalarni o'z ichiga oladi. Masalan, "qari" so'zi kontekst va madaniyatga qarab donolik, zaiflik yoki eskirishni anglatishi mumkin.

Yosh guruhleri va bosqichlari: Tillarda yosh ko'pincha turli bosqichlarga bo'linadi (masalan, chaqaloqlik, bolalik, o'smirlik, voyaga yetish, qarilik). Ushbu bosqichlarning chegaralari va xususiyatlari madaniyatlarga qarab farq qilishi mumkin, bu esa ishlatiladigan lug'at va har bir bosqichga bog'liq ma'nolarga ta'sir qiladi. Muayyan yosh oralig'idagi shaxslarni tavsiflash uchun maxsus atamalar mavjud bo'lishi mumkin (masalan, "o'smir", "keksa").

Biologik va ijtimoiy yosh: Biologik yosh - bu xronologik yosh, ijtimoiy yosh esa jamiyatdagi turli yosh guruhlariga bog'liq rollar va kutulishlarni bildiradi. Til yoshning biologik yoki ijtimoiy jihatlaridan birini yoki ikkalasini ham ta'kidlaydigan atamalarga ega bo'lishi mumkin.

Psixologik yosh: Bu shaxsning aqliy va hissiy yetukligini bildiradi, bu har doim ham xronologik yosh bilan mos kelmaydi. Til yoshga qaramasdan, psixologik yetuklik yoki yetuk emasligini bildiruvchi so'zlar yoki iboralardan foydalanishi mumkin (masalan, "yoshligiga nisbatan dono", "bolalarcha xatti-harakat").

Majoziy kengayishlar: "Yosh" tushunchasi ko'pincha boshqa narsalarni tavsiflashda majoziy ma'noda qo'llaniladi (masalan, "eski mashina", "yosh kompaniya"). Ushbu majoziy kengayishlar ma'lum bir yoshga xos deb qaraladigan fazilatlarini (masalan, "yosh"ning yangilik va innovatsiya bilan bog'liqligi) ta'kidlaydi.

Semantik maydonlar: "Yosh" so'zi vaqt, hayot sikli, o'sish va tanazzul kabi bog'liq tushunchalarni o'z ichiga olgan kengroq semantik maydonda mavjud. Ushbu semantik tarmoqni tahlil qilish tilning ma'no tizimidagi "yosh" va boshqa muhim tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni yoritib beradi.

"Yosh"ning puxta semantik tahlili tilning lug'atida yashirilgan boy va ko'p qirrali ma'nolarni ochib beradi va turli madaniyatlarning inson tajribasining bu asosiy jihatini qanday qabul qilishi va ifodalashini ko'rsatadi. Tahlil oddiy ta'riflaridan tashqariga chiqib, til tizimidagi "yosh" tushunchasini umumiy anglashga hissa qo'shadigan nozik ma'no, madaniy assotsiatsiyalar va majoziy kengayishlarni o'z ichiga oladi.

4. Kultural xususiyatlar:

Madaniy xususiyatlar "yosh" tushunchasining til orqali ifodalanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Jamiyatning turli yosh guruhlariga bo'lgan munosabati bevosita lug'aviy tanlovlarga, so'zlarga bog'liq ma'no va hatto grammatik tuzilmalarga ta'sir qiladi. Quyida shu jihatlarni ko'rib chiqamiz:

Katta yoshdagilarga hurmat: Katta yoshdagilarga yuqori hurmat ko'rsatadigan madaniyatlarda ularni hurmat bilan ifodalovchi boy lug'at mavjud bo'ladi. Bu so'zlar donolik, tajriba va hokimiyatni ta'kidlaydi. Til kattalarga nisbatan ehtiyotkorlikni yoki hurmatni bildirishi mumkin. Aksincha, yoshga nisbatan kamroq ahamiyat beradigan madaniyatlarda kattalarni ifodalash uchun neytral yoki hatto norasmiy atama ishlatilishi mumkin.

Yoshlar madaniyati: Jamiyatda yoshlar madaniyatining ustunligi yoshlar bilan bog'liq maxsus atama va slanglarni rivojlanishiga olib keladi. Bu atamalar ko'pincha zamonaviy tendentsiyalarni, ijtimoiy munosabatlarni va avlodlar farqini aks ettiradi. Bunday atamalarning yo'qligi yoki cheklanganligi yoshlarga boshqacha madaniy yondashuvni anglatishi mumkin.

Hayot bosqichlari va marosimlar: Ko'plab madaniyatlarda maxsus hayot bosqichlari va ularga mos keladigan marosimlar (masalan, balog'atga etish marosimlari, nafaqaga chiqish marosimlari) mavjud. Ushbu hayot bosqichlariga mos keladigan leksik birliklar mavjud bo'lib, ularning madaniy ahamiyatini aks ettiradi. Til bu bosqichlar o'rtasida o'tishni tasvirlash uchun noyob so'zlar yoki iboralarga ega bo'lishi mumkin.

Metaforik assotsiatsiyalar: Yoshga bog'liq metafora va tasvirlar madaniyatlarga qarab farq qiladi. Ba'zi jamiyatlarda qarilik donolik va kuch bilan bog'liq bo'lsa, boshqalarida esa tanazzul va zaiflik bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bu assotsiatsiyalar yoshga bog'liq lug'atlarga bog'liq ma'nolarga ta'sir qiladi.

Odamlarni chaqirish: Yoshga qarab odamlar bir-birlarini chaqirish usullari sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Ba'zi tillarda gapiruvchilar o'rtasidagi yosh farqini to'g'ridan-to'g'ri aks ettiruvchi rasmiy va norasmiy olmoshlar yoki unvonlar mavjud. Bunday til belgilarining yo'qligi boshqacha ijtimoiy dinamikani anglatishi mumkin.

Taqiqlar va eufemizmlar: Qarishning ba'zi jihatlari (masalan, o'lim, jismoniy tanazzul) ba'zi madaniyatlarda taqiqlangan mavzu bo'lishi mumkin, bu esa to'g'ridan-to'g'ri murojaat qilishdan qochish uchun eufemizmlar yoki bilvosita ifodalardan foydalanishga olib keladi. Bunday eufemizmlarning mavjudligi va chastotasi madaniy sezgirlik haqida ma'lumot beradi.

"Yosh" kontseptsiyasi bilan bog'liq madaniy xususiyatlarni o'rganish so'zlarning so'zma-so'z ma'nolaridan tashqariga chiqishni va tilni shakllantiruvchi kengroq jamiyat munosabatlari, qadriyatlari va e'tiqodlarini o'rganishni talab qiladi. Turli madaniyatlarni taqqoslash orqali madaniy kontekstning leksik ifoda etishga ta'siri aniqlanadi.

Xulosa:

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida "yosh" kontseptini ifodalashning leksik, grammatik, semantik va kultural jihatlarini taqqoslash orqali ikki tilning lingvistik o'ziga xosliklari tahlil qilindi. Taqqoslash natijalari tilshunoslik, taqqoslashtiruvchi tilshunoslik va til o'qitish sohalarida qo'llanilishi mumkin. Keltirilgan misollar va tahlillar orqali ikki tilning "yosh" tushunchasiga bo'lgan yondashuvdagi o'xshashlik va farqlar ko'rsatib berildi. Bundan tashqari, ushbu maqola tilshunoslik sohasida keyingi tadqiqotlar uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN MANBALAR:

1. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. 4-jild. -Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008. -608 bet-229b.
2. Pirnazarova, D.A (2022). ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA KONSEPT TUSHUNCHASI. Tafakkur manzili, (146-148 b)
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/zamonaviy-tilshunoslikda-konsept-tushunchasi-talqini>